

7. SÚD NAD KRISTOM –

PETER ZAPIERA KRISTA / PETROVO ZAPRETIE A LÚTOSŤ

(Matúš 26,69-75; Marek 14,66-72; Lukáš 22,54-62; Ján 18,12-27)

*

Po zatknutí v Getsemanskej záhrade bol Kristus vypočúvaný pred veľkňazom Annášom. Na dvore jeho domu sa nachádzal apoštol Peter, ktorý čakal, ako dopadne výsluch. Významné miesto v texte majú protichodné výpovede Ježiša a Petra: Kým sa Ježiš pred Annášom odvoláva na svedkov, ktorí počuli jeho verejné vyučovanie, Peter ako korunný svedok tohto vyučovania popiera, že Ježiš bol jeho Majstrom. Keď Ježiš slávnostne vyhlasuje, že je Synom Božím, Peter vtedy tvrdí, že ani len nerozumie, čo sa ho pýtajú.

Pre chronológiu a počet zapieraní, čím sa zaoberajú niektorí bádatelia aj umelci, platí: Keď sa apoštola Petra Annášova vrátnička spýtala, či aj on patrí medzi nasledovníkov Ježiša, preľaknutý Peter to poprel (Ján). Rovnako sa zachoval aj vtedy, keď sedel spolu s ostatnými pri ohni a spýtala sa ho slúžka: Aj ty si bol s tým Nazaretským Ježišom? On odpovedal: Neviem ani nerozumiem, čo mi hovoríš (Marek). Vtedy zaspieval kohút po prvý raz. Keď Peter vychádzal bránou (Matúš), zazrela ho ďalšia slúžka a opäť sa ho pýtala, či patrí medzi nasledovníkov väzňa, opäť to poprel (Matúš). Potom ho zbadali ďalší, spomedzi nich aj jeden z príbuzných sluhu, ktorému v Getsemane odťal ucho (Ján), a spytovali sa: Či sme ťa nevideli s Ježišom v záhrade? Peter to opäť poprel a kohút zaspieval po druhý raz (Ján). V tej chvíli sa Kristus obrátil na Petra a ten sa rozpamätal na jeho slová: Skôr ako dnes dva razy zaspieva kohút, trikrát ma zaprieš (na rozdiel od Marka, ostatní evanjelisti uvádzajú iba jedno zakikírikanie kohúta). A keď si Peter, najbližší Ježišov učeník, ktorému Pán zveril starostlivosť o svoje dielo, uvedomil, že sa vyplnilo Kristovo proroctvo, vyslovené počas *Poslednej večere*, zaplakal. Voraignova Legenda aurea z 13.storočia uvádza, že odvtedy nosil pri sebe neustále šatku, ktorou si utieral slzy, keď si spomenul na to, ako zaprel Pána. Potom prelieval slzy zakaždým, keď počul kikirikať kohúta. Vstal, modlil sa a začal plakať. Plakať si tak navykol, že jeho tvár bola, podľa svedectva pápeža Klimenta (100), takmer spálená od slz.

Výjav sa odohráva v noci na nádvorí Kaifášovho domu, ktorého architektúru vyvolávajú stĺpy, arkády a brána. V barokovom umení sa dá dvor často iba vytušiť, je ponorený do tmy, osvetľuje ho oheň, kôš s uhlím alebo ohrievadlo (holandský barokový maliar Rembrandt, 1669). V minimalizovanej kompozícii zobrazovali iba slúžku v rozhovore s Petrom a kohúta na stĺpe, na bráne alebo rímse domu. Slúžka niekedy drží Petra za ruku, akoby ho chcela zadržať, obaja sedia, prípadne stoja. Ženu niekedy sprevádzajú služobníci dvora alebo vojaci z družiny, ktorá priviedla Krista (taliansky barokový maliar Bernardo Strozzi, †1644). Peter zaprel Krista tri razy, nielen pred ženou, ale aj pred služobníkmi, preto býva v zriedkavejšej obmene tohto základného typu zobrazený aj v rozhovore s mužmi (taliansky maliar ranej renesancie Duccio, †1319). K sprievodným postavám v pozadí niekedy patrí Kristus (Rembrandt). Scéna Petrovho plaču je vo výtvarnom umení známa ako Petrova ľútosť alebo Výčitky sv. Petra. V stredovekých rukopisoch oba výjavy, Zapretie a Ľútosť, spájali, neskôr

sa vzájomne oddelili a v talianskom a španielskom protireformačnom umení sa Výčitky sv. Petra stali častým námetom. Nezvykli však v ňom zobrazovať Petrov odchod z dvora, ale uprednostňovali devocionálny typ s osamoteným, nariekajúcim Petrom s kohútom v pozadí. Kompozične i duchom protireformačnej pokory sa apoštol Peter približuje k iným kajúcnikom po tridentského obdobia, svätému Hieronymovi a Márii Magdaléne a spoločne s kajajúcim sa kráľom Dávidom a dobrým lotrom z *Ukrižovania* ho zobrazil aj flámsky barokový maliar Peter Paulus Rubens (†1640).

V stredovekých knižných ilumináciách zvyčajne zobrazovali v naratívnej kompozícii všetky tri fázy príbehu: 1.Kristus predpovedá zapretie Petrom, 2.Peter zapiera Krista na nádvorí Kaifášovho domu, 3.Výčitky sv. Petra. Neskôr výjavy maľovali samostatne. Prvý, ktorý bol súčasťou cyklu Zo života sv. Petra, sa objavuje zriedkavo (mozaika zo S.Appolinare v Ravenne, 520-526), ďalšie dva výjavy častejšie, keďže patrili aj k *pašiovým cyklom*. Výsluch Krista a Zapretie Krista, ktoré sa v evanjeliách udiali súčasne, preto v niektorých stredovekých rukopisoch zobrazovali oba výjavy spoločne v rámci jednej kompozície (Stuttgartský žaltár, 820-830). Pozoruhodná scéna Zapretia sa nachádza na postrannej doske sarkofágu v Lateráne, bazilike rímskeho pápežského sídla, kde medzi Ježišom a Petrom sedí na stĺpe kohút, zatiaľ čo starostlivo vykreslené stavby v pozadí zrejme podávajú verný obraz vtedajšieho Jeruzalema.

Petrovo zapretie dalo vznik názvu polnočnej omše v Peru (pozri kapitola *Narodenie Pána*); nazýva sa lat. Missa de gallo/ Kohútia omša.

*

Obraz kohúta má v kultúre a umení dlhú tradíciu. Významnú úlohu hrá v ľudových poverách takmer všetkých národov. Jeho mimoriadny symbolický význam protirečí reálnemu životu, lebo domácemu vtáctvu na rozdiel od dobytku nebola venovaná žiadna starostlivosť. Ak rôzne prístrešky a ohrady pre kozy, ovce a prasce existovali už v 3.-2.tis.pr.Kr., do 4.st.pr.Kr. neboli stavané kuríny a hydina trávila noc vo vetách stromov alebo smetisku.

Pre starovekých Asýrčanov a Egypťanov bol kohút slnečným symbolom zrejme preto, lebo ohlasuje ráno ešte pred východom slnka. Pre svoje lesklé, dúhové perie bol aj symbolom božstiev ohňa a svetla, napríklad gréckeho Apolóna. Kohút sa stáva symbolom bdelosti a východu, pre svoju stálu pripravenosť k zápasu je atribútom bohov vojny Áresa, Marsa a Atény (zakikirikanie kohúta bolo šťastnou predzvesťou pre nastávajúce vojnové ťaženie), ale tiež Demeter, Herma alebo Asklépia, boha liečiteľstva. Naproti tomu čierny kohút ako predstaviteľ síl podsvetia sa stával obetným zvieratkom. Ochrannú, apotropejskú úlohu plnil motív kohúta na perzských kobercoch. Ako symbol zla, démon, mal ochraňovať majiteľa a dom od všetkého zlého podobne, ako stredoveké odkvapové chrliče v tvare démonov. Ochranný význam plnili aj amulety neskorej antiky alebo pečatné prstene s kameňorytinou démona Abraxa - ľudského trupu s hlavou kohúta a s hadmi namiesto nôh. Možno podobnú úlohu plnili aj slovanské amulety v podobe malých hlinených sošiek kohúta. Vždy však prevažoval pozitívny význam kohúta. Jeho bojovnosť a neustála ochota k páreniu ho priradili k výrazným mužským vlastnostiam. Obraz kohúta, zaháňajúceho kikirikáním dokonca levov a baziliškov, sa vyskytuje na stredovekých amuletoch, vojnových štítoch a náhrobných

malbách. V heraldike je zobrazovaný v bojovom postoji s jednou nohou zdvihnutou k útoku: erb Gallie, dnešného Francúzska, ktorý sa zachoval v názve krajina galského kohúta; erbové znamenie sv. Gala (†630), írskoho mnícha, hlavného propagátora kresťanstva vo Švajčiarsku a zakladateľa kláštorov v *Galii. S kohútom sediacim na knihe bol často znázorňovaný aj svätý Vít/ Vitus/ Guy (†303), taliansky mučeník, vzývaný ako ochranca chorých na epilepsiu, uštipnutých hadmi a pohryzených besnými psami. Sv. Peter s kikirikajúcim kohútom sa stal patrónom hodinárov. Stredovekí ľudia verili, že hrebeň kohúta ochraňuje pred zlými snami a ženám sa po zjedení kohúta rodia chlapi. Kohút zaháňal tmu pri lôžku rodičky a uľahčoval príchod dieťaťa na svet. V nordických mýtoch kohút Zlatý hrebeň stráži dúhový most k obydliam bohov. V Číne obraz červeného kohúta chráni dom pred požiarom, biely kohút na rakve zaháňa zlých démonov, čierny kohút predstavuje sily podsvetia. Nakoľko je desiatym znamením čínskeho zverokruhu, nesmie sa konzumovať ani zabiť na Nový rok. Číňania považujú kohúta za dobrosrdečného tvora, lebo zvoláva sliepky k zrnú. Obraz kohúta s kurčiatkami symbolizuje starostlivosť o deti (synov). V indickej mytológii sedáva kohútí kráľ na strome v legendárnej krajine Jambudvīpa a jeho hlas núti kikirikať všetky ostatné kohúty na svete.

Zaujímavá je nevšimavosť ku kohútovi v Starom zákone. O kohútovi ani o sliepkach sa nezmieňuje, aj keď sú dôkazy, že Asýria okolo 1500 pr.Kr. platila Egyptu tribút v podobe hydiny a kohúty sa nachádzali (zrejme ako solárne symboly) na babylonských minciach zo 7.st.pr.Kr. Prvý raz sa kohút (gr. **alektór**) objavuje v evanjeliách, keď Kristus varuje pred koncom sveta, ktorý môže nastať kedykoľvek, či o polnoci, či za spevu kohúta alebo ráno (Marek 13,35 a paralely). Ranný spev kohútov (gr. **alektrofonía**) predstavoval podľa rímskeho počítania času dobu od polnoci do tretej ráno a súčasne bol termínom pre tretiu nočnú hliadku (pozri Christologický cyklus II.: *Ježiš kráča po mori*). V tom čase sa ľudia domnievali, že kohút začína kikirikať vždy v určitú pevne stanovenú dobu, preto v mnohých krajinách (Japonsko) slúžil ako budík. Pokiaľ ide o príbeh Petrovej zrady, nebolo by správne prikladať dvojnásobnému kikirikaniu kohúta konkrétne časové údaje. Oveľa zmyslupnejšie je všimnúť si symboliku trojky v trojnásobnom zapretí. Trojka tu plní úlohu zdôraznenia, zavišenia, konečnosti, lebo ako tvrdili starovekí filozofi, kto chápe trojku, chápe svet. Zaujímavé postrehy o starostlivom meraní času podľa spevu kohútov v Jeruzaleme prináša W. L. Lane v práci *Gospel according to Mark/ Evanjelium podľa Marka* (gr. alektrofonía bolo nielen kikirikanie kohúta, ale aj názov 3.nočnej hliadky a časový úsek medzi polnocou a 3.hodinou rannou; pozri Marek 13,35).

Čiastočne negatívny význam dostal kohút v kresťanskom stredoveku ako stelesnenie žiadostivosti a hašterivosti, resp. hnevu, preto je jedným z atribútov personifikácie Hnevu (Ira) a Neznášanlivosti (Intolerantia). Na druhej strane je kohút aj symbolom samotného Krista, ktorý ohlasuje nový deň viery. Verš z Marka (13,35) o speve kohúta za rána, čase, keď začína nový deň, aplikoval cirkevný otec a neskorší pápež Gregor I. (604) na kresťanských kazateľov, "ktorí sa usilujú v temnotách prítomného života zvestovať brieždenie svetla, podobne ako ranné kikirikanie kohúta". Ten istý autor kohúta ustanovil za vzor dobrého kazateľa aj preto, lebo skôr ako kohút zvýši svoj hlas, najprv sa bije krídlami (robí pokánie). V tomto zmysle je kohút na ranokresťanských náhrobkoch a sarkofágoch odkazom na nový

deň po noci (smrti) a stáva sa symbolom zmŕtvychvstania. Pri zobrazení scény Zapretia je kohút symbolom kajúcného hriešnika. Plechový kohút na kostolnej veži, ktorý mal praktický úkol chrániť pred bleskom, je v kresťanskom poňatí symbolom bdelosti a zvestovateľom pravého svetla viery a zvolávateľom k ranným modlitbám. Existuje aj ľudový výklad, podľa ktorého veterník v tvare kohúta veriacich varuje, aby sa nesprávali k cirkvi tak ako apoštol Peter k Božiemu Synovi.

Kohút mal miesto aj vo vianočnej mágii: na Štedrý večer sa v izbe, kde sa stolovalo, rozsypalo trochu hrachu, pšenice a žita a potom sa vypustil čierny kohút. Z ktorej kôpky začal zobať, toho bola priveľká úroda, z čoho si nezobral, to sa vôbec nezasialo.

Do slovesnosti sa dostali obraty: vyskakovať ako kohút, kohútiť sa (naparovať sa), dvaja kohúti na jednom smetisku (správať sa majetnícky, neznášateľivo), červený kohút na streche (požiar), posadiť červeného kohúta na strechu (zapáliť), kohútí krok (smelé vystupovanie), krútiť sa ako kohút na veži (meniť často názor, vyhovárať sa), kohút vajce neznáša (márna snaha), ani sliepka ani kohút (neurčitosť), vyčesať kohúta na hlave (typ účesu), kohútia stopa (typ úpletu)...

*

Väčšina Ježišových učeníkov pochádzala z *Galiley. Obyvatelia Judey sa pozerali na Galilejčanov s pohrdaním a podozrením, lebo severné palestínske oblasti, kde sa Galilea nachádzala, boli od pradávna obývané pohanským obyvateľstvom a navyše po odvlčení časti židovského obyvateľstva do asýrskeho zajatia v 8.st.pr.Kr. bolo celé územie Galiley osadené asýrskymi kolonistami. Tí sa pomiešali so zvyškami pôvodného židovského obyvateľstva, čo malo vplyv aj na náboženstvo. V porovnaní s *Judeou bola Galilea chudobnejšia. Okrem týchto osobitostí sa Galilejčania líšili od ostatných palestínskych Židov aj zvláštnou výslovnosťou hrdelných spoluhlások. To napokon prezradilo Petra, keď sa pokúšal poprieť patrí k Ježišovým učeníkom.

Názvy: Lat. Petrus abnegat Dominum, tal. Diniego, Rinneamento di Pietro, nem. Verleugnung Petri, angl. St.Peter denying Christ.